

Inhoudsopgave

Redactioneel

- Criminele groepen: een inleiding 325
Arjan Blokland, Robby Roks & Frank Weerman

Artikelen

- Het sociaal netwerk van een criminele jeugdgroep 338
Omvang, kern en sleutelfiguren
Gerard Wolters, Matthijs Oosterhuis & Jan Kornelis Dijkstra

- 'Is daar nog werk voor zakkenrollers?' 360
Over mobiele bendes en de betekenis van criminaliteit
Barbra van Gestel

- Mannen met een hobby 376
Outlaw motorclubs, nieuwsmedia en imagopolitiek
Willem Koetsenruijter & Peter Burger

- Vechten op afspraak 393
Verklaringen voor georganiseerde vormen van groepsgeweld
Tom van Ham

- Harde-kernsupporters, gelegenheidsstructuren en georganiseerde
criminaliteit 406
Bart Collard & Edward Kleemans

Boekbesprekingen

- Ervaringen van gestraften die thuis zitten met een enkelband 425
Hilde Wermink

- The relation between unstructured socializing and adolescent delinquency 430
Hanneke Palmén

- Dadergroepen op het internet en hun doelwitkeuzes 435
Johan van Wilsem

- Begripvolle rechters 440
Harald Merkelbach

Het persoonlijke netwerk van gedetineerden <i>Pauline Aarten</i>	444
Naar een differentiële victimologie <i>Jan van Dijk</i>	449
Diversen	
Jaarregister 2017	453
Externe beoordelaars in 2017 van manuscripten voor varia- en themanummers	456
Summaries	458
Auteursgegevens	460

Begripvolle rechters

Harald Merckelbach

Keijser, J.W. de (2017). *Als de waarheid eraan moet geloven. Alledaagse bedreigingen voor waarheidsvinding in het strafproces (oratie Universiteit Leiden)*. Den Haag: Boom juridisch.

‘Materiële waarheidsvinding’ klinkt zwaar, maar ook geruststellend; in elk geval beter dan ‘formele waarheidsvinding’. Het eerste staat voor begripvolle rechters, rechters die het naadje van de kous willen weten. Bij het tweede denk je aan justitieklerken die strak, al te strak, het spoorboekje volgen en dan miskleunen.

Wie materiële waarheidsvinding in actie wil zien, moet *The faces of justice* lezen, een verslag van een reis die de Duits-Engelse romanschrijfster Sybille Bedford ooit in de jaren vijftig langs de Europese rechtbanken maakte. Ze schoof als toehoorder aan bij de behandeling van de meest uiteenlopende zaken en beschreef wat ze zag. In een interview zei ze er ooit dit over:

‘[G]oing to law courts is a good education for a novelist. It provides you with the most extravagant material, and it teaches the near impossibility of reaching the truth.’ (in: *The Paris Review*, 126, 1993)

Een van de hoofdstukken in Bedfords boek gaat over de zaak tegen de legerarts dr. Brach en werd behandeld door de rechtbank in Karlsruhe. Brach gaf toe dat hij in het stadspark met zijn dienstwapen op een man had geschoten. Het slachtoffer werd in het hart getroffen en overleefde het niet. Brach had geschoten omdat de man een exhibitionist was. Bij herhaling had hij Brachs 12-jarige dochter lastiggevallen. ‘Had u de dag voordat het gebeurde wel goed geslapen?’, wilde de rechter van Brach weten. Nee, dat had Brach niet. ‘Had u het druk op uw werk?’ Ja, zeer. En zo stelde de rechter wel meer begripvolle vragen. Hij nam er de tijd voor. Het waren de jaren dat Duitse rechters alles op alles zetten om gunstig af te steken bij hun nazivoorgangers. En zo was deze rechter hevig op zoek naar de persoon achter de verdachte. Daarom ook was hij geïnteresseerd in de verklaring van de deskundige, een psychiater uit Heidelberg. Kijk, zei de psychiater, exhibitionisme brandmerkt de tere kinderziel, en dat het die funeste uitwerking heeft, realiseerde dr. Brach zich als medicus maar al te goed. Daarom deed hij wat hij deed. Als echte materiële waarheidsvinder zag de rechter uit Karlsruhe er vanaf een afstand inderdaad heel sympathiek uit. In zijn onlangs in druk verschenen oratie breekt de Leidse criminoloog Jan de Keijser een lans voor dit type rechter. Hij schrijft:

‘Mijn uitgangspunt is dat de beslissing van de rechter over schuld in strafzaken zo goed mogelijk dient te corresponderen met wat werkelijk gebeurd is: de ware toedracht, ook wel materiële waarheid genoemd.’ (p. 8)

In zijn oratie inventariseert De Keijser bielzen op de rails van de materiële waarheidsvinding. Een ervan is de rolopvatting van rechters. Sommigen van hen menen dat wie het spoorboekje braaf volgt, er niet voor verantwoordelijk is als er desondanks onschuldige verdachten worden veroordeeld. Als je zo'n bedrijfsongeval een rechterlijke dwaling noemt, schuif je onredelijk veel in de schoenen van de rechter, is hun redenering. De Keijser vindt dat een zorgelijke opvatting en vergelijkt het met een incompetent arts die fantastische *bedside manners* heeft. Maar dat is een aanvechtbare analogie. Een betere is de arts die zich aan het voorgeschreven behandelprotocol houdt en desondanks er niet in slaagt om de patiënt te genezen. Kun je zo'n arts daarop aanspreken?

Over hoe je experts zoals rechters en dokters bij voorkeur de maat moet nemen, is in de psychologie behoorlijk wat aan empirie bij elkaar gesprokkeld. Je kunt kijken of experts de regels hebben gevolgd, maar je kunt ook kijken of hun resultaten goed of fout zijn.¹ De empirie laat zien dat aandacht voor het eerste experts zorgvuldiger maakt, maar dat nadruk op het tweede een verkillend effect heeft. Want resultaten zijn te veel afhankelijk van toeval, onvoorziene omstandigheden, overmacht en tegenslag. Wie zelfreflectie bij experts wil aanmoedigen, moet daarom de nadruk leggen op regels, niet op de behaalde resultaten. Liever formeel dan materieel dus. Dat staat haaks op De Keijzers uitgangspunt, dat de superioriteit van materiële waarheidsvinding tot een vanzelfsprekendheid verheft.

Een andere bedreiging voor materiële waarheidsvinding ziet De Keijser in een efficiënte werkwijze, die tegenwoordig van rechters wordt verlangd. De Keijser:

'[I]k vrees dat met deze stand van zaken steeds meer professionals in de rechtspraak hun toevlucht nemen tot vooral formele waarheidsvinding, simpelweg om het hoofd boven water te kunnen houden. Voor die groep is materiële waarheid tegen *wil en dank* [curs. HM] de klos.' (p. 17)

Natuurlijk gun je de rechterlijke macht de slagkracht die zij nodig heeft. Maar dit is de essentiële vraag: neemt door de nadruk op efficiency het aantal onterechte veroordelingen toe? Daar lijkt het helemaal niet op. De enige trend die zich over de afgelopen jaren aftekent, is de groei van het percentage vrijspraken. Dat duidt op toegenomen voorzichtigheid en het ware mooi geweest als De Keijser zich had gebogen over de vraag hoe dit zich nu verhoudt tot de teloorgang van de materiële waarheidsvinding die hij meent te ontwaren.

Nog zo'n bedreiging voor de materiële waarheidsvinding zijn volgens De Keijser strafbeschikkingen door officieren van justitie in kleine zaken. Hier bevindt hij zich in het goede gezelschap van de procureur-generaal bij de Hoge Raad, die onderzoek liet doen naar 375 strafbeschikkingen en tot de conclusie kwam dat in zo'n 10 procent van de gevallen het wettig en overtuigend bewijs ontoereikend was om er een strafbeschikking op te baseren. Ontbrak het bewijs echt, of was het voor de onderzoekers administratief niet raadpleegbaar? Dat bleek niet altijd duidelijk, maar hoe dan ook maakt De Keijser terecht een heel punt van het probleem

1 Het staat in de literatuur ook wel bekend als *outcome versus process accountability*. Zie daarover Lerner & Tetlock, 1999. En ook: Giard, 2008.

dat achter die 10 procent schuilgaat. Over de oplossing ervan valt te twisten. Je zou kunnen betogen dat ze ligt in verscherpte controle op regelnaleving door de officieren die in zulke zaken beslissen over schuld en straf. Meer formaliteit derhalve. Het zou me benieuwen wat De Keijser daarvan vindt.

Het sterkst is De Keijser als hij komt te spreken over de rol van deskundigen en hoe zij de waarheidsvinding kunnen compliceren. Een groot probleem doet zich voor als deskundigen hun conclusies presenteren op een manier die weliswaar correct is, maar het begrip van rechters en advocaten te boven gaat. De Keijser liet in eigen onderzoek zien dat dit een serieus te nemen hindernis is. Er valt enkel iets aan te doen als rechters en advocaten worden getraind in hoe ze deskundigenrapporten moeten lezen. En als zij de tijd en ruimte hebben om deskundigen op de zitting het hemd van het lijf te vragen.

In een ander onderzoek stuurde De Keijser exact dezelfde DNA-profielen naar verschillende DNA-deskundigen en vroeg hen om een conclusie. Die bleek soms belastend voor de verdachte, maar soms ook ontlastend, en al met al was de consensus tussen deze geaccrediteerde deskundigen ver te zoeken. Het geeft, zo constateert De Keijser, te denken, vooral ook omdat Nederlandse rechters zelden meer dan één DNA-deskundige zullen raadplegen.

De Keijser ziet de oplossing in een meer zelfbewuste deskundige, een deskundige die buiten het formele boekje van zijn opdracht durft te gaan. Dan is het de deskundige die aan materiële waarheidsvinding gaat doen. Ik heb daar zo mijn twijfels over. De deskundige als materiële waarheidsvinder lijkt me iemand die grote belangstelling aan de dag legt voor de context van een zaak en zich daardoor in zijn oordeelsvorming op sleeptouw laat nemen. Dat staat in de literatuur te boek als zogenaamde verwachtingseffecten: de deskundige ziet een illusoire overeenkomst tussen, bijvoorbeeld, de vingerafdruk op de plaats van de bomaanslag en de vingerafdruk van de verdachte, omdat hij – de deskundige – heeft vernomen dat de verdachte zich tot de islam bekeerde. Zoals ik elders heb uitgelegd (Merckelbach, 2017), komen zulke miskleunen voor en zijn ze het resultaat van ijverig speuren naar de materiële context van een misdrijf en de tunnelvisie waartoe dat kan leiden.

De Keijser bespreekt in zijn oratie mooi onderzoek van eigen hand, maar de boodschap die hij eraan koppelt, is minder overtuigend dan ze op het eerste gezicht lijkt. Is die materiële waarheidsvinding wel zo nastrevenswaardig? Als ze ergens kan opbloeien, is het in de raadkamer. Daar worden rechters geacht zich te buigen over twee vragen: is het bewijs tegen de verdachte toereikend, en hebben we de overtuiging dat de verdachte het gedaan heeft? Op welk moment welke vraag aan de orde komt, is aan de rechters. Zoals Cleiren (2010) opmerkte, kent die rechterlijke overtuiging veel vrijheidsgraden:

‘Vraagt men rechters hoe de notie van de rechterlijke overtuiging wordt vormgegeven, dan spreekt men veelal in termen van intuïtie, fingerspitzengefühl, ervaring en praktische wijsheid.’

Dat lijkt me een bron van fouten, vooral dan als de rechterlijke overtuiging voorafgaat aan een beschouwing van de bewijsmiddelen. Je kunt dat risico verkleinen

door de vrijheidsgraden terug te brengen en de beslissingen in de raadkamer te formaliseren: eerst praten over de bewijsmiddelen en dan pas over de overtuiging, en nooit andersom. Beslissingen in de raadkamer stroomlijnen met regels is nog eens wat anders dan materiële waarheidsvinding.

Het *Fingerspitzengefühl* van de rechters die oordeelden over dr. Brach zei hun dat deze man het allemaal niet zo had bedoeld. Hij was druk in zijn hoofd, maakte zich zorgen over de uitwerking die de exhibitionist op zijn dochter had – de deskundige had het toch gezegd? – en tja, dan krijg je zoiets. *Vorsätzlicher Körperverletzung mit Todesfolge*, vier maanden voorwaardelijk, luidde het oordeel. Het was materiële waarheidsvinding op haar best, want de rechters hadden zich grondig verdiept in de wereld van dr. Brach. Niemand die de nogal formalistische vraag opwierp of het slachtoffer wel de exhibitionist was waarvoor men hem hield. Het dochttertje van dr. Brach had de man herkend en met zijn lange regenjas had hij er zo uitgezien. Klaar.

Literatuur

- Bedford, S. (2011). *The faces of justice*. London: Faber & Faber.
- Cleiren, C.P.M. (2010). De rechterlijke overtuiging: een sprong met hindernissen. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 5-6, 259-267.
- Giard, R.W.M. (2008). Mentale misleiding. *Expertise & Recht*, 4, 105-107.
- Lerner, J.S. & Tetlock, P.E. (1999). Accounting for the effects of accountability. *Psychological Bulletin*, 125, 255-275.
- Merckelbach, H. (2017). *Intuïtie maakt meer kapot dan je lief is*. Amsterdam: Prometheus.

SUMMARIES

Criminal groups: an introduction

Arjan Blokland, Robby Roks & Frank Weerman

Criminal groups have traditionally been the focus of criminological research because of the collective dimension of many criminal activities or deviance. However, what constitutes a 'criminal group' or how specific criminal groups, like gangs, should be defined, remains open for discussion in the scientific literature. This introductory article highlights a number of recent developments illustrating the blurring boundaries between various criminal groups as defined by both insiders and outsiders. In addition, it suggests that the rise of social media and smartphones is changing the structure and dynamics of criminal groups. Future research should focus on how these (new) criminal groups originate, develop and function, but should also address the role of the group in criminal activities.

The social network of a criminal youth gang. Size, core and key players

Gerard Wolters, Matthijs Oosterhuis & Jan Kornelis Dijkstra

In this study the authors examined a criminal youth gang of 35 persons in the Netherlands, using social network analysis, to answer the following questions. To what extent is it possible by means of police records to estimate the size of the complete social network of this criminal youth gang? To what extent are members of this original group part of the core of the complete network? To what extent have members of the original group a central position in the complete network (key players) and are, as such, responsible for holding the complete network together? Information is derived from police records. Results show that the size of the total network of this criminal youth gang consists of 593 individuals with a core of around hundred persons. Seven persons were identified as key players, among which six persons belonged to the original group. The social network

approach in this study provides police and justice important indications for a more tailored approach regarding individuals within criminal networks.

'Are there any jobs for pickpockets?'

Itinerant criminal groups and the everyday meaning of crime

Barbra van Gestel

This article focuses on mobile organized criminal groups that travel through Europe and commit a broad range of property crimes. The study aims to explore the perspective of individual group members. Information was gathered from fifteen criminal investigations that were carried out in the Netherlands in recent years (2013-2016). The study shows that members of these crime groups view their criminal activities primarily as 'work'. It is work that is characterized by conflicts and consensus. Conflicts often have to do with the stolen loot and reveal disagreement about leadership, rules and obedience. Rows and threats of violence go along with feelings of fear and distrust. At the same time gang members belong to an international deviant community with a shared common way of life and feelings of togetherness. Performing within this international community gives the possibility to attain social status and to express success and richness. These contractive emotions and symbolic meanings characterize the everyday life of gang members and motivates their daily practices.

Men with a hobby. Outlaw motor clubs, news media and image politic

Willem Koetsenruijter & Peter Burger

This study contains a qualitative framing analysis of outlaw motor clubs in Dutch newspaper articles. These clubs appear in the news as a source for positive framing to counterbalance the prevailing organized crime frame. The study shows with what rhetorical means club members are framed and how news media balance a criminal

and a non-criminal image. In news articles club members refer to ethical norms and group values, and appear to employ mitigation strategies which take the hard edges off the frame and simultaneously increase their credibility.

Arranged confrontations. Explanations for organised types of collective violence.

Tom van Ham

Collective violence around football has been a topic of research since the 1980s. In the Netherlands, in recent decades the size and severity of this problem have decreased sharply and the number of incidents has stabilized due to measures taken. At the same time, these measures have resulted in an increase of football-related incidents outside stadiums and on other days than match days. Confrontations based upon prior mutual agreements, so-called arranged confrontations, are an example of this. Based on multiple research methods, in this article the underlying causes of arranged confrontations and processes influencing individual participation are addressed. Results show that this type of collective violence and partaking in it has various causes and explanations. These fit with extant research literature in the area of group crime and collective violence and are incorporated in the recently developed initiation-escalation model.

Hardcore soccer supporters, opportunity structures and organized crime

Bart Collard & Edward Kleemans

This paper describes the results of twelve criminal investigations into criminal activities of hardcore supporters of a Dutch soccer club. The information from these criminal investigations consists of among other 74,246 transcribed, wiretapped telephone conversations and 643 pages with transcribed, secretly recorded conversations in cars (between March 2009 and June 2013). The organization and execution of these criminal activities (particularly large-scale drugs trade and extortion) is described within the context of the daily activities of these hardcore supporters. This context consists of

regularly visiting soccer games (in the Netherlands and abroad), bars and the supportershome, and the subculture of hooliganism. The results show a criminal group using the opportunity structures related to hooliganism for carrying out criminal activities.

AUTEURSGEGEVENS

Dr. P.G.M. Aarten is onderzoeker en docent aan de Universiteit Leiden.

Prof. dr. A.A.J. Blokland is bijzonder hoogleraar Criminology & Criminal Justice aan de Universiteit Leiden en senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

Dr. J.P. Burger is universitair docent bij de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden.

B.J. Collard MSc is inspecteur van de politie.

Prof. dr. J. van Dijk is hoogleraar aan Tilburg University.

Dr. J.K. Dijkstra is werkzaam als universitair hoofddocent aan de faculteit Gedrags- & Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

Dr. B. van Gestel is socioloog en als onderzoeker werkzaam voor het WODC.

Drs. T. van Ham is onderzoeker bij Bureau Beke en als buitenpromovendus verbonden aan de Universiteit Leiden.

Prof. dr. E.R. Kleemans is hoogleraar Zware Criminaliteit en Rechtshandhaving aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.

Dr. A.W.M. Koetsenruijter is universitair docent bij de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden.

Prof. dr. H.L.G.J. Merckelbach is hoogleraar rechtspsychologie aan de Universiteit Maastricht.

M. Oosterhuis MSc is werkzaam als analist bij de afdeling Analyse en Onderzoek van de Dienst Regionale Informatieorganisatie (DRIO) binnen de eenheid Noord-Nederland van de Nationale Politie.

Dr. J.M.H. Palmen is als universitair docent verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden.

Dr. R.A. Roks is universitair docent bij de sectie criminologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Prof. dr. F.M. Weerman is bijzonder hoogleraar jeugdcriminologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

Dr. H.T. Wermink is als universitair docent verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden.

Dr. J.A. van Wilsem is universitair hoofddocent criminologie aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden.

G. Wolters MSc is werkzaam als analist bij de afdeling Analyse en Onderzoek van de Dienst Regionale Informatieorganisatie (DRIO) binnen de eenheid Noord-Nederland van de Nationale Politie.